Grażyna Balkowska

Wobec polskości : z doświadczenia nauczyciela języka polskiego jako obcego

Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców 21, 63-73

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS
KSZTAŁCENIE POLONISTYCZNE CUDZOZIEMCÓW 21, 2014

NEGOCJOWANIE ZNACZEŃ A ROLA NAUCZYCIELA

Grażyna Balkowska[*]

WOBEC POLSKOŚCI. Z DOŚWIADCZENIA NAUCZYCIELA JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO

Słowa kluczowe: polskość, język polski jako obcy, glottodydaktyka, kultura w nauczaniu JPJO, kryteria polskości, sondaż

Streszczenie. W artykule podjęto zagadnienie polskości jako pojęcia homonimicznego. Ukazano złożoność odniesień do polskości zarówno nauczycieli, jak i słuchaczy kursów JPJO mających polskie pochodzenie. Poszukiwano odpowiedzi na pytanie, jakie czynniki kształtują rozumienie polskości nauczyciela JPJO i młodych Polaków ze Wschodu.

Lektor ma ugruntowany przez studia humanistyczne obraz polskości. Jednakże przemiany społeczne i zadania stawiane w procesie glottodydaktycznym każą mu konfrontować treść własnego rozumienia polskości z tym, jak jest ona pojmowana w różnych środowiskach, a także przez uczestników kursu.

Badania socjologiczne wskazują, że opinie mass mediów o stosunku Polaków do własnego dziedzictwa kulturowego nie odpowiadają prawdzie. Kryteria polskości, wyodrębnione przez młodą generację Polaków urodzonych w kraju, stały się podstawą ankiety analizującej stosunek słuchaczy kursu JPJO do tego, co polskie.

Wyniki ankiety pokazują, że większość badanych urzędowo przynależy do polskiej społeczności, emocjonalnie identyfikuje się z nią 54 proc. (z wiarą katolicką 52 proc.), pozostałym trudno jednoznacznie określić tożsamość. Polskiego uczyło się wcześniej 88 proc. badanych, 96 proc. deklaruje znajomość polskich obyczajów, ale tylko 25 proc. ich przestrzega. Po studiach w Polsce chce zostać 66 proc., żaden respondent tej możliwości nie wyklucza.

Szkoła języka polskiego jako obcego ulokowana w Polsce stanowi niewątpliwie jedno z miejsc, gdzie to, co polskie, nieustannie konfrontowane jest z „niepolskim". To miejsce oswajania i przyswajania polskości i zapewne w jakimś stopniu jej odrzucania.

[*] grazyna.balkowska@pwr.edu.pl, Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, Politechnika Wrocławska, Wybrzeże Stanisława Wyspiańskiego 27, 50-370 Wrocław.

Obserwacje poczynione podczas pracy z cudzoziemcami, a przede wszystkim z młodzieżą pochodzenia polskiego wywodzącą się zza wschodniej granicy, stały się inspiracją do poszukiwania odpowiedzi na pytanie, jakie czynniki kształtują nasze rozumienie polskości; nasze to znaczy zarazem nauczyciela JPJO i młodych Polaków ze Wschodu.

Konfrontacyjnego charakteru komunikacji społecznej realizującej się podczas nauki języka obcego dopatrują się G. Zarzeczny i T. Piekot:

> Po jednej stronie mamy dość zintegrowaną grupę społeczną, czyli środowisko inteligencji humanistycznej (polonistycznej o wyraźnych, dość konserwatywnych poglądach), z drugiej zaś strony – rozproszone środowiskowo nieznających się cudzoziemców z różnych krajów i różnych kultur (Zarzeczny, Piekot 2010, s. 199).

Wiedza nauczyciela i jego znajomość kultury europejskiej, pozaeuropejskiej i rodzimej to fundament porozumienia interkulturowego. W tym procesie jego rola jest nie do przecenienia. Jest on tu zarówno podmiotem prezentującym świadomie i podświadomie swoją polskość przez zachowanie, wypowiedzi, przyjęty system wartości, wiedzę itp., jak i trenerem umiejętności językowych, ale oprócz niego i różnorodnych pomocy dydaktycznych wielkie znaczenie ma świat zewnętrzny wobec szkoły, czyli środowisko życia studenta. Tu odbywa się poglądowa lekcja polskości, z którą uczący się zostają skonfrontowani bezpośrednio, a nauczyciel – pośrednio. To drugi obszar zderzenia polskości z niepolskością. Przy czym to, co w szkole językowej nabudowuje się w świadomości uczącego się jako „polskie", niekoniecznie pokrywa się pozaszkolnym obszarem „polskości" (przykładem może być z jednej strony teza mówiąca o potwierdzonej historycznie polskiej tolerancji, z drugiej zaś – akty lekceważenia i przemocy wobec cudzoziemców).

Ukształtowane rozumienie polskości nauczyciel JPJO konfrontuje z rozumieniem:

- swojego środowiska zawodowego (por. Miodunka 2004; Garncarek, Kajak, Zieniewicz 2010),
- specjalistów innych dyscyplin,
- opinii publicznej,
- studentów,
- innych osób czy grup społecznych.

Uczący się języka polskiego konfrontuje swoje wyobrażenie czy rozumienie polskości z jej obrazem uzyskanym z różnych źródeł, którymi mogą być:

- przekonania środowiska, z którego przybył[1];
- nauczyciele i podręczniki, program kursu, koledzy z grupy;
- pozaszkolne środowisko życia;
- opinia publiczna.

[1] Przykładem sprzed lat może być pełne wyrzutu pytanie studentki Ukrainki: „Dlaczego główną ulicę we Wrocławiu nazwaliście nazwiskiem Piłsudskiego?". Nie wiedziała, że dla Polaków to bohater.

Widać więc, że nauczyciele i studenci podlegają wzajemnemu oddziaływaniu i wpływowi różnych czynników zewnętrznych. W autorytarnym podejściu można by traktować konfrontację przekonań jako walkę o dominację. Ten model zachowań edukacyjnych w dobie powszechnej demokratyzacji wszelkich relacji zdecydowanie zanika na korzyść partnerstwa, a może nawet świadczenia usług edukacyjnych. Wiedza i umiejętności nauczyciela służą nie tylko zaspokajaniu potrzeb umysłowych, ale również ich kształtowaniu.

Polska staje się dla obcokrajowców coraz atrakcyjniejszym miejscem studiowania i życia. W bieżącym roku akademickim 2013/2014 na listach słuchaczy różnego typu kursów językowych Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców przy Politechnice Wrocławskiej znajduje się 559 osób[2]. Wiele z nich rozważa pozostanie w naszym kraju na jakiś czas lub na stałe, a zatem może stać się obywatelami państwa polskiego, formalnie rzecz ujmując – Polakami. Ich polskość musi być i będzie mierzona nową miarą kształtującą się już w społeczeństwie, na co wskazują przytaczane poniżej badania socjologiczne.

Naukę polskiego na kursach intensywnych przygotowujących do studiowania po polsku podjęło w Studium 124 słuchaczy. Wśród nich jest 86, którzy przybyli tu ze względu na polskie korzenie. Przede wszystkim z myślą o nich zostały podjęte rozważania o polskości. Każda z tych osób bowiem, stanowiąc podmiot poznawczy, doświadcza działania wielu czynników, które budują znaczenia i nadają wartość słowom: *Polska*, *Polak* i *Polka*, *polski*, *polskość*, przydając im przy tym właściwość: swoje lub obce.

Nauczyciel i student, treści programowe, mass media, społeczeństwo – w tym środowisko życia (nieco odmienne dla nauczyciela i studenta) – to składowe kształtujące dynamikę rozumienia wspólnego języka i wzajemnego porozumienia. Co może przez polskość rozumieć nauczyciel ukształtowany przez nauki humanistyczne? Czy student o polskich korzeniach ma podobne poglądy? Co myśli o niej najmłodsza generacja Polaków?

Nauczyciel będzie szukał odpowiedzi w słownikach i przede wszystkim w publikacjach specjalistycznych. Poglądy studentów zostaną poddane badaniu w ankiecie przeprowadzonej według kryteriów polskości, sformułowanych przez młodych Polaków i określonych na podstawie badań socjologicznych.

---

[2] Z tej liczby 320 studentów to uczestnicy programu Erasmus, którzy nie mają obowiązku uczęszczania na lektorat języka polskiego (wielu więc chodzi na zajęcia niesystematycznie lub wybiera jedynie wykłady z kultury i historii Polski po angielsku), a 85 studentów to uczestnicy obowiązkowych, zamawianych przez dziekanów kursów jedno- rzadziej dwusemestralnych, które odbywają w różnych wymiarach czasowych. Nieobligatoryjny lektorat języka polskiego jest prowadzony dla 30 studentów, którzy przyjeżdżają do Polski, żeby najpierw nauczyć się języka polskiego w stopniu umożliwiającym im podjęcie studiów w tym języku, a potem studiować na którejś z polskich uczelni. Większość wymienionych studentów nie opanowuje języka na poziomie progowym, co sprawia, że ich relacja z tym, co polskie, nawiązywana jest przez filtr języka porozumienia, tj. najczęściej angielskiego.

Co zatem kryje się pod pojęciem polskości? Precyzyjne zdefiniowanie słowa sprawia trudność o tyle, że jest ono obecne w różnych dziedzinach nauki, m.in. takich jak: historia, kulturoznawstwo, socjologia, filozofia, ponadto zmienia się w czasie, a granice treści i znaczenia komponentów tego pojęcia również są nieostre.

Oto przykładowe definicje polskości z losowo wybranych słowników:

- „zespół cech polskich, polski charakter czegoś; przynależność do narodu polskiego". Charakterystyczne konteksty słowa to: „manifestować swą polskość; polskość ziem odzyskanych" (*Słownik języka polskiego* 1979).
- „ogół cech charakterystycznych dla Polski – państwa w środkowej Europie, przypisywanych Polakom, decydujących o polskim charakterze czegoś: Babka starała się o zachowanie polskości świątecznych obyczajów. Badania archeologiczne potwierdziły polskość tych ziem. Połączenia: Dowód polskości * Ślady polskości * Polskość tradycyjnej muzyki ludowej * Bliskoznaczne: polski charakter" (*Praktyczny słownik*... 2001).

Etniczność, rozpoznawalna odrębność i zawarte implicite zagrożenie utraty budują treść pierwszego hasła słownikowego z końca lat siedemdziesiątych. Sądząc choćby po tytułach rozmaitych publikacji, przytoczone rozumienie tego słowa zachowuje swoją żywotność. Drugie hasło z XXI w. zawiera podobne elementy znaczenia. Intuicja podpowiada, że nie dla wszystkich studentów o polskich korzeniach to pojęcie polskości będzie bliskie.

Od wielu lat w środowisku nauczycieli JPJO toczy się dyskusja związana z nauczaniem kultury w ramach lektoratów JPJO. Przedmiotem rozważań są treści nauczania i podejście do poszczególnych komponentów tego, co polskie i warte pokazania, oraz kryteria doboru tych treści, a także możliwości testowania wiedzy o kulturze. Katalogi tematyczne czy hasłowe proponowane jako indeksy treści nauczania uwzględniają „liczne i różnorodne elementy i uogólnione wzory rzeczywistych działań członków polskiej społeczności, normy i modele skierowane na kształtowanie działania […], określają wartości, mity i stereotypy tkwiące w ludzkiej świadomości i utrwalone, obiektywizowane w literaturze, sztukach plastycznych, ideologiach, legendach, historiografii i teoriach o naukowej formie", co A. Kłoskowska nazywa pojęciem polskości (Kłoskowska 1990, s. 5).

Z tak pojmowaną polskością reprezentowaną przez nauczycieli i podręczniki konfrontowani są krok po kroku słuchacze kursu JPJO. W odniesieniu do tematu rozważań („wobec polskości") należałoby postawić w ankiecie ogólne pytanie o to, jaki związek ma poznanie kultury polskiej z poczuciem polskiej tożsamości.

Nieco odmienne podejście do zagadnienia polskości prezentuje filozof i teolog Karol Wojtyła, który „[…] występuje również jako uczestnik toczącego się od zaborów sporu o rozumienie polskości. Oryginalność jego stanowiska w tym sporze polega nie tylko na fakcie, że zabiera on głos jako Papież Polak; jeszcze bardziej zaznacza się ona bowiem w jego metodzie oglądu idei polskości w kategoriach personalistycznych, porządkujących relację między osobą a narodem. Papieskie podejście do idei polskości uwzględnia zarówno ciągłość chrześcijańskiego

doświadczenia narodu, jak i potrzebę nowych interpretacji tego doświadczenia wobec konieczności stałego, mającego znamiona procesu dziejowego, kształtowania się narodowej podmiotowości w kulturze" (Wierzbicki 2012, s. 121–122). Przytoczona definicja inspiruje do zbadania relacji studentów z Polską.

Przytoczono tu różne definicje, wynikające przede wszystkim z odmiennych podstaw metodologicznych i aksjologicznych. *Polskość* jest pojęciem, którego znaczenie aktualizuje się odmiennie w zależności od pozawerbalnych czynników komunikacji społecznej (Kiklewicz 2006, s. 212). Z jednej strony zawiera przekaz znaczeń w jakimś stopniu zobiektywizowanych, odnoszących się do kultury polskiej, będącej „podstawowym dobrem wspólnym Narodu" (Jan Paweł II 1984), z drugiej – stanowi fundament tożsamości społecznej osoby ludzkiej.

Migotliwość znaczenia tego słowa oraz jego zmienność w czasie i kontekstach sprawia, że lektor, także wtedy, gdy jest Polakiem, jest zobligowany do reinterpretacji znaczenia *polskości*. Od jego „uporządkowanych relacji z narodem" w dużej mierze będzie zależało to, z jakim obrazem polskości, „narodowej podmiotowości w kulturze", słuchacz kursu skonfrontuje swoje powszednie doświadczenie.

Co – oprócz bezpośrednich kontaktów z ludźmi – będzie się składało na codzienne świadectwo polskości? Byłoby pochopnym uogólnieniem twierdzenie, że opinie i poglądy wszystkich grup społecznych znajdują odzwierciedlenie w prasie, jednak z całą pewnością prasa i telewizja mają wpływ na przekonania i postawy odbiorców. W publicystyce, która narzuca się krzykliwymi tytułami, nie brak opinii w rodzaju „polskość to obciach". Niektóre audycje radiowe, programy telewizyjne i prasa, poczynając od wysokonakładowych gazet codziennych, kończąc zaś na rozdawanych gazetach darmowych, budują obraz Polski w tzw. zobiektywizowany sposób. „Obiektywizacja" ma polegać na tym, że dziennikarz nie formułuje własnych opinii, ale kształtuje poglądy czytelnika, zestawiając na chybił trafił wypowiedzi różnych ludzi metodą np. sondy ulicznej. Instynkt stadny sprawia, że „przypadkowe" opinie bezrefleksyjnie powtarzane – pretendują do miana prawdy. Część populacji uznaje prasowy obraz Polski za prawdziwy.

Jest to kolejny obszar stawania wobec polskości. Tym razem cudzoziemiec może nie być przygotowany (językowo i kulturowo) do takiej konfrontacji. To zadanie przede wszystkim dla nauczyciela JPJO.

Badania socjologiczne nie potwierdzają upadku idei, które ożywiały działania Polaków w ubiegłych wiekach, i tych, które były siłą sprawczą upadku komunistycznego totalitaryzmu. Polacy wciąż zdecydowanie identyfikują się z pojęciami *patriotyzmu* i *polskości*. „»Rzeczpospolita« opublikowała *sondaż*, który dla Centrum Myśli Jana Pawła II przeprowadził ośrodek badań CBOS. Jak wynika z sondażu, niektóre pojęcia nie tylko nie tracą na popularności, ale zyskują – tak stało się ze stosunkiem Polaków do hasła »*naród*«, z którym silnie utożsamia się 82 proc. badanych. Jeszcze więcej, bo 86 proc. pozytywnie reaguje na *słowo* »Polska«" (*Polskość wciąż popularna*, [15.03.2014]).

Ciekawy jest także socjologiczny obraz poglądów i wartości młodego pokolenia (Jestal 2001). Wbrew obiegowym opiniom, powtarzanym przez mass media, młodzież „pokazywana jako kontestatorska, konsumpcyjna, wyalienowana, niezależna, indywidualistyczna, okrutna językowo wobec dorosłych, a tym bardziej starych" (Kita, [28.03.2014]) jest zupełnie inna; charakteryzuje się przywiązaniem do tradycyjnych wartości, takich jak ojczyzna i rodzina; ma zaufanie do autorytetów, poczynając od własnych rodziców i nauczycieli.

Ponieważ nasi słuchacze będą się spotykać na co dzień głównie z rówieśnikami i w relacji z nimi będą kształtować swój obraz tego, co polskie, a także przez nich będą postrzegani jako swoi lub obcy, skupię się na podejściu młodych do polskości. To zagadnienie również badali socjolodzy, oto kolejna konkluzja:

> W wypowiedziach uczonych oraz w rozważaniach publicystycznych pojawia się twierdzenie o upadku wartości narodowych w strukturze społecznej identyfikacji młodego pokolenia Polaków. Ma to być zresztą zgodne z generalną jakoby w ostatnich dziesięcioleciach tendencją do upadku sensu więzi narodowej. Badania empiryczne wskazują jednak, że twierdzenie takie jest fałszywe, ponieważ zaobserwować możemy, że samookreślenie narodowe zajmuje bardzo ważne miejsce w strukturze tożsamości społecznej, co więcej – jego rola bynajmniej nie maleje.
>
> Stosunek do własnej przynależności narodowej zawiera pewne cechy spokojnej akceptacji swojej polskości jako oczywistego wyznacznika tożsamości społecznej, co jest charakterystyczne dla narodów, które nie tylko są dobrze ukształtowane, ale których narodowej integralności nikt nie kwestionuje i nie wymaga ciągłego potwierdzania (Nowicka 2001 s. 59–60).

Warte podkreślenia jest szczególnie ostatnie zdanie, ponieważ zawiera ono ważną uwagę dotyczącą zmiany stosunku do polskości (w odniesieniu do lat siedemdziesiątych), już niezagrożonej i niezmuszającej do manifestowania czy udowadniania jej wartości.

Można też stwierdzić, że mamy do czynienia z kolejną konfrontacją: obrazu polskości budowanej przez media i narzucanej świadomości odbiorców z rzeczywistymi „normami i modelami skierowanymi na podejmowane działania" Polaków. To zderzenie „dwóch polskości" jest doświadczeniem i studenta, i nauczyciela.

Socjologowie określili następujące kryteria, według których młodzi Polacy (urodzeni w Polsce) identyfikują polskość: 1) poczucie, że się jest Polakiem; 2) znajomość języka polskiego; 3) posiadanie obywatelstwa; 4) jedno z rodziców jest Polakiem; 5) znajomość kultury i historii Polski; 6) przestrzeganie polskich obyczajów; 7) mieszkanie na stałe w Polsce; 8) urodzenie się w Polsce; 9) szczególne zasługi dla Polski; 10) wiara katolicka (Nowicka, Łodziński 2001, s. 66).

Kryteria te stały się podstawą opracowania ankiety (w *Aneksie*), którą wypełniło 50 uczestników kursów intensywnych.

Choć dane statystyczne dotyczące 50-osobowej grupy nie mogą być traktowane jako reprezentatywne dla ogółu uczących się języka polskiego, niemniej rzucają pewne światło na mikrospołeczność szkoły.

Badane osoby przyjechały do Polski ze względu na polskie pochodzenie (tabela 1). Charakterystyczne są rozbieżności między wpisem w rubryce „narodowość", a odpowiedzią na pytanie „Czy czujesz się Polakiem?". Jeśli chodzi o poczucie przynależności narodowej, to 54 proc. deklaruje polską narodowość, a 56 proc. czuje się Polką/Polakiem. Tylko 1 osoba z Mołdawii czuje, że nie jest Polakiem, a 21 osób (42 proc.) ma trudności z określeniem swojej przynależności narodowej.

Ciekawy obraz przynosi rubryka dotycząca studentów z Białorusi. Deklarowana narodowość jest w przewadze białoruska, ale 3 osoby wybrały obie narodowości, poczucie przynależności natomiast zmienia się na korzyść polskiego.

Czy można stąd wyciągnąć jakiś wniosek? Przy zastrzeżeniu co do małej liczby ankietowanych: deklaracje oficjalne nie idą w parze z porządkiem uczuciowym. Istotna jest duża liczba osób niezdecydowanych, którym trudno określić, kim są. Uważam to za dobry prognostyk, który oznacza raczej pozytywny stosunek do polskości niż jej odrzucenie.

Tabela 1. Odniesienie do narodowości

1. Kraj pochodzenia	Białoruś 23	Kazachstan 8	Mołdawia 1	Rosja 7	Ukraina 11	Razem osób 50
2. Narodowość deklarowana	polska 9 białoruska 11 obie 3	polska 7 rosyjska 1	polska 0 mołdawska 1	polska 4 rosyjska 2 1 brak odp.	polska 7 ukraińska 4	polska 27 inne odpowiedzi 23
3. Poczucie przynależności Polak/Polka nie-Polak trudno powiedzieć	 12 0 11	 6 0 2	 0 1 0	 2 0 5	 8 0 3	 28 1 21

Jeśli chodzi o polskie pochodzenie (tabela 2), to tylko jedna z osób przyznaje, że nie ma Polaków wśród przodków, dodaje natomiast od siebie, że przyjechała do Polski, „żeby tu zostać". Interesujące jest zestawienie liczbowe niemówiących po polsku rodziców (ojcowie 58 proc., matki 60 proc.) i dzieci mówiących w tym języku przed przyjazdem do naszego kraju (88 proc.). Można przypuszczać, że rodzice nie mieli możliwości uczenia się języka polskiego, młodzież natomiast poznawała ten język, ucząc się od kilku miesięcy do 11 lat.

Oboje rodzice 40 proc. studentów nie znają języka polskiego, natomiast 16 proc. ma obydwoje rodziców mówiących po polsku. Uderza wysoka liczba 88 proc. studentów mówiących po polsku przed przyjazdem do kraju. Świadczy

to o zainteresowaniu Polską i prawdopodobnie pozytywnym nastawieniem rodziców do polskości, ponieważ znajomość języka jest owocem edukacji.

Polski paszport lub Kartę Polaka ma 82 proc. badanych. Mogą to być dane mylące, ponieważ nie wszyscy uczestnicy ankiety ukończyli 18. rok życia, a dopiero wówczas można uzyskać wymieniony dokument.

Krewni respondentów mówiący po polsku to najczęściej rodzeństwo, które również uczy się języka polskiego w szkołach różnego typu.

Tabela 2. Polskie korzenie (dane w procentach)

1. Czy masz polskie pochodzenie?[3]	**Tak**	**Nie**	**Brak odpowiedzi**
po jednym z rodziców	40	16	0
po obojgu rodzicach	34	34	0
po dziadku lub babci	44 W jednym przypadku po praprzodkach	6 W jednym przypadku brak polskich korzeni	0
2. Czy Twoi rodzice mówią po polsku?			
ojciec	40	58	2
matka	36	60	4
3. Czy mówiłeś/mówiłaś po polsku przed przyjazdem do Polski?	88	12	0
4. Czy masz polskie obywatelstwo lub Kartę Polaka?	82	18	0
5. Czy inni krewni lub mąż albo żona mówią po polsku?	52	48	0

Jeśli chodzi o obraz relacji z Polską (tabela 3), to szczególnie zwraca uwagę kontrast: żaden z respondentów nie urodził się w Polsce i żaden nie wyklucza zamieszkania w Polsce na stałe, 66 proc. chce tu zostać po studiach, a 54 taką możliwość uwzględnia, nikt więc nie wykluczył Polski jako kraju zamieszkania. Można chyba tę ostatnią deklarację uznać za pozytywny sygnał stosunku do polskości.

Pytanie o nastawienie do wiary katolickiej znalazło się w ankiecie dlatego, że jest to jedno z kryteriów samookreślenia młodych Polaków urodzonych w kraju. Choć w przypadku poszczególnych ankiet rozkład danych minimalnie się różni, ogólnie jednak widać zbieżność następujących informacji: poczucia polskości (50 proc. czuje się Polakami) i identyfikowania się z wiarą katolicką (52 proc.).

Deklarowana przez ankietowanych znajomość polskich obyczajów i historii Polski pobudza do refleksji. Są to subiektywne oceny. Być może wynik kilkumiesięcznej edukacji w SJPC wpłynął na ten obraz, ponieważ autorskie programy realizowane przez nauczycieli JPJO w Studium i uwzględniające wprowadzenie

[3] Dane w tej rubryce się nie sumują.

do kultury polskiej, jak również kurs historii przyczyniły się do tak pozytywnej samooceny respondentów. Dane z rubryki 5 świadczą jednak o tym, że studenci nie zachowują polskich obyczajów (cokolwiek miałoby to znaczyć).

Co do zasług rodziny w odniesieniu do Polski, to 10 proc. uważa, że są szczególne, 38 proc. ankietowanych nie jest zdecydowanych, czyli można przyjąć, że podjęli jakieś działania identyfikujące z Polską. Pozostałe 52 proc. szczególnych zasług nie widzi.

Tabela 3. Relacja z Polską (dane w procentach)

	Tak	**Nie**	**Trudno powiedzieć**	**Brak odpowiedzi**
1. Czy czujesz się Polakiem?	50	4	46	0
2. Czy znasz kulturę Polski?	64	4	32	0
3. Czy znasz historię Polski?	90	2	8	
4. Czy znasz polskie obyczaje?	96	2	2	
5. Czy ich przestrzegasz?	25	7	15	3
6. Czy mieszkasz na stałe w Polsce?	20	80	-	-
7. Czy urodziłeś się w Polsce?	0	100	-	-
8. Czy Twoja rodzina ma szczególne zasługi dla Polski?	10	52	38	
9. Czy identyfikujesz się z wiarą katolicką?	52	42	6	
10. Czy po studiach chcesz mieszkać w Polsce?	66	0	54	

Słuchacze kursów języka polskiego jako obcego wywodzący się zza wschodniej granicy Polski w niewielu podręcznikach mogą odnaleźć treści, z którymi będą identyfikować swoje dotychczasowe doświadczenie związku z tym krajem. Proponowany przez P.E. Gębala katalog tematyczny zawiera kategorię *Polskość za granicą* (Gębal 2004, s. 136). Jedynie w dwóch podręcznikach znajdują się takie właśnie wątki. W *Hurra!!! Po polsku* (Burkat i in. 2009, s. 56 i nast.) jest to temat *Żyć za granicą* zawierający przede wszystkim problematykę życia poza krajem i niejako przy okazji prezentujący rozmieszczenie mniejszości polskich na świecie oraz dane statystyczne. W *Krok po kroku* (Stempek, Stelmach, [b.r.]) pojawia się jako element przekazu rodzinnego „babcia ze Lwowa", a bohaterowie podręcznika (w pierwszej części) odwiedzają to miasto.

Poznawanie języka i kultury polskiej na lektoratach jest dla uczącego się niewątpliwie wchodzeniem w relacje z „polskością" jako wartością budowaną na fundamencie autorytetu szkoły (często uczelni państwowej o ustalonej renomie). Relacje te są nawiązywane także przez doświadczenia pozaszkolne. Jednakże słuchacze intensywnego kursu języka polskiego tylko w niewielkim zakresie przenikają do środowisk polskojęzycznych. Pochodzą oni głównie z krajów słowiańskojęzycznych. Na co dzień porozumiewają się między sobą głównie po rosyjsku. W akademikach rozmawiają po polsku z konieczności (jeśli dzielą pokoje

z Polakami). Ich poczucie tożsamości, a ściślej odniesienie do polskości jest – jak pokazały wyniki ankiety – często chwiejne, niejasne. Jest to przecież związane z terytorium pogranicza.

Program kursu języka polskiego, który kształtuje stosunek do polskości, opiera się nie tylko na podręcznikach, zawiera lekturę tekstów publicystycznych, będących reakcją zarówno na aktualne wydarzenia, jak i rocznice narodowe; zajęcia umożliwiające zapoznanie się z dorobkiem polskiej kinematografii, lekcje muzealne o rozwoju sztuki, wycieczki krajoznawcze, udział w spektaklach teatralnych i innych wydarzeniach.

Tak jak polskość nie jest pojęciem raz na zawsze zdefiniowanym, tak też konfrontacja z polskością nie jest jednorazowym aktem, lecz niekończącym się procesem. Relacja ta może być powierzchowna (np. posiadanie paszportu), może jednak obejmować zrozumienie wartości kształtujących wzory rzeczywistych działań członków polskiej społeczności, normy i modele skierowane na kształtowanie działania, „[…] tkwiące w ludzkiej świadomości i utrwalone, obiektywizowane w literaturze, sztukach plastycznych, ideologiach, legendach, historiografii i teoriach o naukowej formie" (Kłoskowska 1990, s. 5). Zrozumienie jest pierwszym krokiem ku akceptacji. Za tym dopiero może pójść identyfikowanie się i twórcze współtworzenie.

Na zakończenie pragnę przyznać: ciągle się uczę, czym jest polskość naszych studentów zza wschodniej granicy i moja. Polskość, którą staram się rozumieć.

BIBLIOGRAFIA

Bagłajewska-Miglus E., Szpigiel R., 2009, *Witaj Polsko! Band 2*, Wiesbaden.

Burkat A., Jasińska A., Małolepsza M., Szymkiewicz A., 2009, *Hurra!!! Po polsku 3. Podręcznik studenta*, Kraków.

Gębal P.E., 2004, *Program nauczania cudzoziemców realiów polskich*, [w:] *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Stan obecny – programy nauczania – pomoce dydaktyczne*, red. W.T. Miodunka, Kraków.

Garncarek P., Kajak A., Zieniewicz A. (red.), 2010, *Kanon kultury w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, Warszawa.

Jan Paweł II, 1984, *Musicie od siebie wymagać*, Poznań.

Jestal J., 2001, *Tożsamość narodowa Polaków. Na przykładzie młodzieży południowo-wschodniej Polski*, Rzeszów.

Kiklewicz A., 2006, *Polisemia vs. ambisemia (na przykładzie polskiego przymiotnika wirtualny oraz jego odpowiedników w języku niemieckim – virtuell oraz w języku rosyjskim – виртуальный*), http://pracownicy.uwm.edu.pl/aleksander.kiklewicz/polisemia_vs_ambisemia.pdf, [28.03.14].

Kita M., recenzja książki: Karwatowska M., 2012, *Młodzież i autorytety*, Lublin, http://www.bristol.us.edu.pl/przeczytane.php?a=14 [28.03.2014].

Kłoskowska A. (red.), 1990, *Oblicza polskości*, Warszawa.

Miodunka W.T. (red.), 2004, *Kultura w nauczaniu języka polskiego jako obcego. Stan obecny – programy nauczania – pomoce dydaktyczne*, Kraków.

Nowicka E., Łodziński S., 2001, *U progu otwartego świata. Poczucie polskości i nastawienie Polaków wobec cudzoziemców w latach 1988–1998*, Kraków.

Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny, 2001, red. H. Zgółkowa, Poznań.
Polskość wciąż popularna, http://www.stefczyk.info/wiadomosci/polska/polskosc-wciaz-popularna,5861561940 [15.03.2014].
Rostek E.M., 2010, *Polen kompakt (Un)kompliezierte deutsch-polnische Gespraeche. (Nie)skomplikowane rozmowy niemiecko-polskie*, Poznań.
Słownik języka polskiego, 1979, red. M. Szymczak, Warszawa.
Stempek I., Stelmach A., [b.r.], *Polski krok po kroku. Poziom A2. Seria materiałów do nauki języka polskiego jako obcego*, Kraków.
Wartości Polaków a dziedzictwo Jana Pawła II. Raport z badań społecznych Centrum Myśli Jana Pawła II, http://www.centrumjp2.pl/wp-content/uploads/2013/02/CMJPII_raport_badania_spoleczne_III_2008.pdf [01.03.2014].
Wierzbicki A.M., 2012, *Papież, który żył Polską. Jana Pawła II interpretacja polskości*, [w:] *„Ojczyzna – kiedy myślę". Polskość jako ojczyzna duszy Karola Wojtyły*, red. T. Chlipała, J. Michalewski, Świdnica.
Zarzeczny G., Piekot T., 2010, *Inny punkt widzenia – treści kulturowe w podręcznikach oczami cudzoziemców*, [w:] *Kanon kultury w nauczaniu języka polskiego jako obcego*, red. P. Garncarek, P. Kajak, A. Zieniewicz, Warszawa

Grażyna Balkowska

TOWARDS POLISHNESS. FROM THE EXPERIENCE OF POLISH AS FOREIGN LANGUAGE TEACHER

Keywords: polishness, Polish as a foreign language, glottodidactics, culture in teaching Polish as a foreign language, the criteria for polishness, survey

Summary. The study is concerned with the idea of polishness as a bisemic concept. It reveals the complexity of references connected with this idea, amongst the teachers as well as amongst the students of PAFL (Polish as Foreign Language) courses who have Polish origins. The article also seeks to define the factors influencing the understanding of polishness by the PAFL teacher and young Poles from the East.

The teacher's concept of polishness is formed by years of humanistic studies. Still, social changes and tasks set by the glottodidactic course confront that concept with the one formed in different social groups, like PAFL students.

Sociological investigations indicate that the real attitude of Poles to their cultural heritage differs from the one created by mass media. The criteria of polishness set by the young generation of Poles (born in Poland), formed the basis of a questionnaire aimed to analyze the attitude of PAFL students.

The results show that the majority of students officially belong to the Polish society, with 54% emotionally identifying themselves with it (and 52% with the Roman Catholic faith), while the identity of the rest cannot be unequivocally described. 88% of them had been learning Polish before, and 96% declare familiarity with Polish customs, while only 25% practice them. The majority (66%) would like to stay in Poland after having graduated, and none of them opposes to this idea.